

Föreningen Sveriges länsarkivarier (FSLA)

Kulturdepartementet
Dnr: Ku2023/01093

2024-03-25

Remissvar över betänkandet *Kultursamhället – utvecklad samverkan mellan stat, region och kommun* (SOU 2023:58)

Sammanfattning

- Regional enskild arkivverksamhet ska fortsatt vara ett utpekat kulturområde i förordningen.
- Kultursamverkansmodellen bör inte breddas med fler verksamheter och aktörer om inte ytterligare ekonomiska medel tillkommer modellen.
- Regionala enskilda arkivinstitutioner känner inte igen sig i beskrivningen av "fria aktörer".
- Regionala enskilda arkiv omfattas inte av arkivlagen, men ges genom sin ställning inom Kultursamverkansmodellen idag en officiell ställning och visst lagrum som riskerar att försvinna om benämningen upphör.
- Utredningen som presenteras är omfattande och komplex, men konsekvenserna av förslagen är inte utredda i tillräcklig grad. Felaktigheter förekommer som är av betydelse för förståelsen av vad regionala enskilda arkiv är.

Inledning

Här följer Föreningen Sveriges länsarkivariers remissvar angående betänkandet *Kultursamhället – utvecklad samverkan mellan stat, region och kommun* (SOU 2023:58).

Föreningen Sveriges länsarkivarier, FSLA, är ett nätverk och en ideell förening för chefer och motsvarande ledande tjänstepersoner vid de regionala enskilda arkiven, länsarkiven, i Sverige. Med regionalt enskilt arkiv avses en arkivorganisation med huvudsakligt uppdrag att bistå civilsamhällets organisationer och näringslivet, företrädesvis föreningar och företag, med arkivtjänster inom ramen för ett fastställt uppdrag från berörd region, eller där län, landskap eller region utgör uppdragsområde.

FSLA har medlemmar från samtliga regioner utom Gotland, d.v.s. från Norrbottens föreningsarkiv i norr till Skånes arkivförbund i söder. Föreningen samverkar med Svenska Arkivförbundet, som är de enskilda arkivens och arkivbildarnas riksorganisation.

De regionala enskilda arkivinstitutionerna är nästan uteslutande organiserade som ideella föreningar med egna styrelser som väljs vid respektive förenings årsmöte. Verksamheten finansieras av medlems- och hyllavgifter, i viss mån av kommuners stöd till föreningar, samt, inte minst, av årliga bidrag från Kulturrådet och regionerna via kultursamverkansmodellen. För att förmera verksamheten söks också ofta särskilda projektmedel från statliga och privata finansörer. Finansiellt tillhör vi en av de verksamheter som får minst medel, ca 1%, inom kultursamverkansmodellen.

Enskilda arkiv förvaltar inte allmänna handlingar och omfattas därför inte av arkivlagen (1990:782). Det finns i nuläget inte heller någon myndighet som har ett tydligt uppdrag att ge råd och vägledning till enskilda arkivinstitutioner i arkivspecifika frågor. Riksarkivet får ge råd och vägledning till enskilda arkiv och har ett samarbetsråd för enskilda arkiv, men lägger tyngdpunkten av sin utövning på arkiv med offentliga huvudmän. Riksantikvarieämbetet har inget uttalat ansvar för regionala enskilda arkiv, men erkänner att de enskilda arkiven utgör en viktig del av kulturarvet och behöver mer stöd.

De enskilda arkivinstitutionerna utgör därmed en egen sektor inom Sveriges kulturliv, som på liknande sätt som riksteatern, hemslöjden och hembygdsrörelsen står på ideella ben med stöd från civilsamhället. Samtidigt har vi ett stort behov av stöd av offentliga medel för att kunna fullgöra vårt uppdrag - att förvalta civilsamhällets och näringslivets kulturarv för framtiden.

Synpunkter på utredningens förslag

Behåll regional enskild arkivverksamhet som utpekade kulturområde

I utredningens förslag till ny förordning används det vida begreppet "arkiv". Benämningen regionala enskilda arkiv har tagits bort som utpekade kulturområde. Vi är oroad över de konsekvenser denna formulering skulle få för de regionala enskilda arkivens finansiering. Öppnas systemet upp för att ge stöd till "arkiv" i vid mening, finns det inget formellt hinder för att bidrag ges till exempelvis arkiv med offentlig huvudman, som stads- och regionarkiv. Om det inte uttryckligen står att de regionala enskilda arkiven är ett utpekade kulturområde, så undermineras infrastrukturen för bevarande av civilsamhällets och näringslivets kulturarv.

Eftersom de enskilda arkiven inte omfattas av några lagar står sektorn helt utan rättsligt skydd. Däremot har det faktum att vi genom Kultursamverkansmodellen officiellt pekats ut som en statligt sanktionerad institution, viktig för den nationella infrastrukturen, medfört ett visst praktiskt skydd vad gäller vår ställning i förhållande till t ex EU-lagstiftning som GDPR. Genom vår tydliga och utpekade roll och definition har vi därför rätt att hantera personuppgifter och arkiv av historiskt intresse.

Kultursamverkansmodellen kan inte breddas om det inte tillförs mer pengar

I utredningen finns ingen plan för att ytterligare medel ska skjutas till en breddad modell med fler aktörer. Detta är mycket oroande. Det går inte att läsa på annat sätt än att Sveriges kulturliv räknas lågt. När fler konstnärer ska dela på färgen blir det färre konstverk, det är odiskutabelt.

För arkivverksamheterna har utvecklingsbidrag som funnits inom Kultursamverkansmodellen och regionerna varit viktiga. De har inom den enskilda arkivsektorn använts till just utvecklande verksamhet, till digitaliseringsprojekt, barn och unga, nya samverkansformer, lyfta minoriteter med flera områden. Vi ser med oro på att utvecklingsbidragen de senaste åren har använts som kompensation för modellens brist på uppräknings.

FSLA noterar att utredningen anser att Boverkets medel för stöd till icke-statliga kulturlokaler ska inkorporeras i Kultursamverkansmodellen. Vi stödjer inte förslaget. Boverkets medel täcker inte den uppräknings per år som behövs, särskilt när samma utredning föreslår en breddning till fler aktörer. Dessutom tas i och med detta möjligheten bort att kunna söka extra medel för särskilda satsningar. Boverkets medel för kulturlokaler behövs som extra medel att söka och bör vidgas så att även enskilda arkiv kan söka medlen.

Vi känner inte igen oss i beskrivningen av det “fria kulturlivet”

I den, för enskilda regionala arkiv, bitvis svåröverskådliga utredningen definieras de enskilda arkiven som tillhöriga det fria kulturlivet. Detta känner FSLA inte riktigt igen sig i. Som varande ideella organisationer är vi förvisso fristående, men vi är också samordnande institutioner för civilsamhällets kulturarv i våra län och regioner. Som tätt sammankopplade till våra fysiska samlingar och lokaler skiljer vi oss från andra fria konst- och kulturutövare. Vi befarar att de parter som fördelar medlen i samverkansmodellen inte heller kommer att associera till oss som “fria” kulturutövare och att vi därmed skulle hamna mellan stolarna. De regionala enskilda arkiven är del av den kulturella infrastrukturen för kulturarvsfrågor i Sverige, liknande länsteatrarna, läns museerna och läns musiken. Utredningen är även här luddig och otydlig i formuleringen kring vad regionala enskilda arkiv bidrar till, är och gör.

Utredningen är komplex, presenterar felaktigheter och saknar konsekvensanalyser

FSLA anser att utredningen är omfattande och komplex, men saknar konsekvensanalyser om hur förslagen kommer att påverka regionernas kulturliv om den skulle driftsättas. Förslagen bygger också ibland på rena felaktigheter vad gäller den regionala enskilda arkivverksamheten. Nedan följer ett par exempel.

1. De enskilda arkiven och Arkivlagen (1990:782)

I utredningen står det att:

“En mer utvecklad lagreglering ligger också i linje med den tendens till ökad användning av lagstiftning som kommit till uttryck på flera enskilda kulturområden på senare år, till exempel med nya eller reformerade lagar på biblioteks-, musei-, arkiv- och kulturmiljöområdet som alla på olika sätt inverkar på samarbetet mellan samhällsnivåerna.” (s 204)

För det första omfattas inte enskilda arkiv idag av arkivlagen. För det andra har det ännu inte kommit någon ny arkivlag. För fem år sedan, 2019, gjordes en omfattande arkivutredning (SOU 2019:58), där viktiga förändringar föreslogs som skulle få konsekvenser för den enskilda arkivsektorn. Denna utredning ligger dock fortsatt i träda.

2. Samarbetsrådets roll i Riksarkivet

I utredningen står det (s 63–64) att medelsfördelning till enskilda arkivinstitutioner, som inte omfattas av kultursamverkansmodellen, bereds i Samarbetsrådet för enskilda arkiv vid Riksarkivet. Detta är felaktigt. Samarbetsrådet för enskilda arkiv bereder inte dessa ärenden. Medelstillelse och beslut sköts helt och endast av Riksarkivet.

Avslutning

Avslutningsvis vill Föreningen för Sveriges länsarkivarier vara tydliga med att om förslaget till förändringar genomförs, kan det få ytterst allvarliga konsekvenser för den regionala enskilda arkivsektorn. Bevarandet och tillgängliggörandet av arkiven efter civilsamhället behöver en robust och hållbar finansiering och infrastruktur. Utifrån de utmaningar som framtiden kommer att ställa på arkivsektorn, vad gäller t ex digitalisering och förändrade förhållanden

utifrån ett klimatperspektiv, kommer sektorn att behöva mer - inte mindre pengar. Att blandas samman med kommunala, regionala och statliga arkiv gynnar inte utvecklingen. Förslagen om en ökad samverkan och minskad administration är aktningsvärda, men sätts inte in i det sammanhang som behöver göras. Kultursamverkansmodellen idag har identifierat områden i regionerna som behöver ha en säkerställd grundläggande infrastruktur, något liggande förslag helt kan ställa på ända.

Föreningen Sverige Länsarkivarier (FSLA), genom

Eva Tegned, Föreningsarkivet i Jämtlands län
Elinor Magnerus, Arkivcentrum Örebro/Arkiv Västmanland
Anna Sténs, Folkrorelsearkivet i Västerbotten